

Key words: philosophy of education, philosophic and educational paradigm, functional approach, methodology of education.

Надійшла 20.02.2009

Рецензент: доктор філософії, професор Є.М. Мануйлов
Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого

УДК 1:378

КРИЗА ОСВІТИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Т.В. Глебова

Стаття присвячена методологічним проблемам сучасної освіти. У роботі розглянутий досвід видатних країн світу з приводу реформування освіти, у тому числі в умовах глобальної кризи. Розкриті питання оновлення мети, змісту, форм і методів навчання.

Ключові слова: освіта, криза освіти, освітня реформа, форми і методи навчання, технології навчання.

Постановка проблеми. Сьогодні мало хто наважиться заперечувати такі твердження: реформування освітньої системи – необхідна складова частина реформування суспільства в цілому, розбудови української держави; реформування освітньої системи вимагає врахування світового досвіду; використання світового досвіду не є його копіюванням. Однак реальне здійснення реформ, використання зарубіжного досвіду супроводжується рядом організаційних кадрових, фінансових та інших труднощів, які, на жаль, не дістали достатнього висвітлення. В зв'язку з цим спробуємо проаналізувати хід реформування освіти в Україні в контексті світового досвіду.

Актуальність дослідження. Ознаки сучасної глобальної кризи освіти виявилися в 50-ті роки ХХ ст., а вже в наступному десятиріччі в основному стала зрозумілою сутність цієї кризи. Вона полягала **в розриві між освітою та умовами життя суспільства**, що стрімко змінювалися під впливом інформаційно-комп'ютерної революції. Труднощі в розвитку освіти в незалежній Україні мають те ж саме коріння. У доповіді української делегації 43-ї сесії Міжнародної конференції з питань освіти (1992 р.) зазначалося, що необхідність реформи "спричинили глибокі соціально-економічні та політичні перетворення в суспільстві", і тому вона "спрямована на подолання розриву між утвердженням у суспільстві і державі нових демократичних, гуманістичних ціннісних орієнтацій і фактичним станом освіти" [1, с.206].

Наше суспільство перебуває в стані радикальних змін, хоча фактори, що їх зумовили, мають дещо інше, ніж свого часу в розвинутих країнах, походження. Саме принципова подібність походження та сутності кризи освіти на Заході та в нашій державі уможливорює історичні паралелі, актуалізує дослідження та використання зарубіжного досвіду. Саме ця подібність, а не тотожність, робить цікавими для нас не тільки конкретику закордонних реформ, а ще й їх філософію та технологію. Ці питання залишаються ще *недостатньо вирішеною частиною загальної проблеми і їх розкриття становить мету* цієї статті.

Подолання кризи вимагало докорінного, всебічного оновлення мети, змісту, форм і методів навчання, організаційної структури, управління, фінансування освіти. На особливу увагу, на наш погляд, заслуговує принципова зміна мети навчання та виховання. Тепер нею стає не стільки проста передача певного обсягу інформації, знань, переконань, скільки формування самостійної, творчої особистості, здатної діяти в умовах, яких не було за життя батьківського покоління, в умовах, які швидко змінюються.

Глобальна криза освіти виявила ще й іншу складну проблему. З одного боку, пішла в минуле вища школа, яка керувалася в своїй діяльності відомим висловом Дж.-С. Милля про те, то університет – не місце для професійної підготовки. Саме підготовка професіоналів вищого ґатунку тепер стає основною метою функціонування ВНЗ. З іншого боку, в захопленні професійною підготовкою побачили загрозу гуманістичним основам освіти. Недарма Джеймс Перкінс, головуєчий міжнародної конференції з питань світової кризи освіти, яка відбулася в жовтні 1967 року у Вільямсбурзі (США), попереджав: "Необхідно застерегти проти захоплення професійною орієнтацією навчання. Існує певний мінімум аналітичних засобів, з якими повинен ознайомитись кожний учень, та певний мінімум загальних знань, які він повинен засвоїти, щоб бути інтелігентною й освіченою людиною та мати «ясне уявлення про саму себе і суспільство» [2, с.9]. Таким чином, освіта повинна йти в ногу з потребами виробництва, не знехтувавши водночас завданнями всебічного розвитку особи.

Істотним недоліком нашої вищої школи є надмірне захоплення фундаментальною підготовкою фахівців. З одного боку – це дуже добре, але ми досі не навчилися ці фундаментальні знання трансформувати в технології, щоб збільшити продуккування якісних товарів та послуг. Базова підготовка повинна суттєво доповнити технологічну. В університеті дається занадто багато вузькоспеціалізованих знань, які студент може знайти в книжках і довідниках. А ось навчити його нестандартно мислити університетові поки що вдається слабо. Можливо тому, що навчання завжди було важкою працею. Інформація, як відомо, легше засвоюється під час жвавого діалогу, а в деяких університетах, що працюють по-старому, студент марнує безліч часу на написання конспектів, курсових робіт і рефератів. Багато студентів під тиском системи втрачають інтерес до навчання і прагнуть лише одержати залік, а по закінченні ВНЗ – диплом, який служить візитною карткою при влаштуванні на роботу не за фахом.

Багато хто нарікає на нашу бідність, на фінансування освіти за залишковим принципом. Це правда, але брак коштів – не корінна причина спаду освіти, не головна її хвороба, а симптом. Відсутність грошей – наслідок незатребуваності освіти, оскільки її головний споживач – виробництво – не приносить доходу. Потрібен прорив у постіндустріальну епоху, де освіта затребувана, але водночас різко загострюються проблеми її ефективності та якості. У цьому плані українській освіті властива ціла низка моментів і проблем, для розв'язання яких не потрібні особливі матеріальні видатки. Але парадокс у тому, що внаслідок тривалої економічної кризи в наших громадян з'явилася стала психологічна установка: як ви нам платите, так ми й працюємо. Проте, відтепер уже не є поодинокими факти, коли платять добре, а віддачі все рівно немає. Річ у тому, що ми можемо стільки, скільки знаємо. Щоб знати багато й багато чого домогтися, треба працювати на межі своїх можливостей. Інтелектуальні можливості людини необмежені. Наприклад, російський поет Валерій Брюсов на лекціях Вищого літературного інституту демонстрував надзвичайно вільне орієнтування в різних галузях наукових і загальнокультурних знань. Він читав слухачам про монадологію Лейбніца та про етику Спінози, доведену геометричним способом, про міфи стародавнього Карфагена, про філателію, заплющивши очі, декламував Вергілія та інших давньоримських поетів мовою оригіналу.

Сьогодні деякі викладачі вищих навчальних закладів України ностальгічно пригадують загальнокультурний рівень, що забезпечувався радянською системою освіти, рівень тогочасної гуманітарної культури. Дійсно, формально багато часів за навчальними планами радянських ВНЗ було відведено на вивчення гуманітарних дисциплін, але не треба забувати, що замість філософії, культурології, етики, естетики, соціології, політології, політичної економії, історії вивчалися марксистсько-ленінська філософія, марксистська політична економія, науковий комунізм, науковий атеїзм, марксистсько-ленінська етика та естетика, марксистсько-ленінська соціологія, історія КПРС. Тобто гуманітарна складова освіти була обмежена лише комуністичними ідеями і поглядами, ідеологією лише однієї політичної партії. Систему виховання й навчання було побудовано так: оскільки людина народилася, вона вже людина, і з неї треба робити фахівця, трудягу й патріота. Намагалися побудувати будинок людського буття без фундаменту. Тепер до нас повертається усвідомлення того, що однією з найбільш плідних ідей є гуманітаризація освіти, і це вже дає плідні результати. Ринкові відносини, як не парадоксально, ніяк не можуть обмежитися економікою, менеджментом і маркетингом, та й країна не може існувати лише на економіці, політиці й торгівлі. Деградація верстви інтелігенції була неминучою передусім тому, що радянський лад ґрунтувався на принципі антиселекції. Він не лише знищував найкращих, а й послідовно висував найгірших. Результатом відбору найгірших, що тривав понад півстоліття, стало те, що не тільки на вершині політичного керівництва, а й на всіх нижчих рівнях піраміди перебували люди з однаковими рисами. Якщо

державна еліта сучасних європейських країн переважно складається з випускників найпрестижніших ВНЗ, то наша еліта, і теж переважно, складалася і продовжує складатися з випускників провінційних технічних ВНЗ плюс ВПШ (Вищої партійної школи), ВШПР (вищої школи профспілкового руху), ВКШ (Вищої комсомольської школи), АСН (Академії суспільних наук).

Наприкінці 80-х років минулого століття ми впритул підійшли до тієї межі, коли носії старої культури цілком розчинилися в масі напівграмотних освітян. Найбільш промовистим свідченням деградації інтелектуальної верстви в радянський період стала поява й розширення верстви так званих робітників-інтелігентів – осіб із вищою та середньою професійною освітою, зайнятих на робітничих посадах. Це потворне явище, породжене надвиробництвом фахівців, вважалося мало не головним досягненням радянської соціальної політики. Саме в цій верстві вбачали втілення прийдешньої соціальної однорідності суспільства, злиття робітничого класу й інтелігенції. Верства інтелігенції, вирощена радянським ладом, була певною мірою унікальним явищем. На відміну від практики інших країн і дореволюційної Росії, де вона складалася природно-історичним шляхом, у колишньому СРСР її було створено штучно, причому переважно з непридатного для цього матеріалу. Таке суспільство в принципі не могло бути конкурентоспроможним в історичній перспективі й було приречене на деградацію.

Ще Поль Валері писав, що ніщо не минає так швидко, як нове. Тож, повертаючись до реформ в освіті, головні міркування з цього приводу можна висловити такою фразою: експериментування в освіті – від загальноосвітньої школи до найавторитетнішого ВНЗ – слід обмежити не шляхом різноманітних заборон, а за допомоги формування відповідної моральної атмосфери. Найдавнішим методом дослідження навколишнього світу, мабуть, залишається "метод спроб і помилок". Ним користується все живе, від новонародженого цуценяти до молодого ловеласа, марнославного політика й сивочолого вченою. Але гасло медиків "Не зашкодь!" повинно стати домінантою і в системі освіти. Фронтальний наступ соціальних перетворювачів на освіту ведеться з найрізноманітнішим використанням аргументації. Сама постановка питання "про нові правила гри" в освіті – блюзнірська. Ні суспільство, ні народ, ні освіта не можуть бути інструментами в руках соціальних перетворювачів. Університет – це не театральна сцена й не театральний реквізит для імпровізованої гри акторів – соціальних перетворювачів. Університет повинен залишатися консервативною організацією, якою можна тільки пишатися. Адже хтось повинен бути хранителем ідей.

Ідеться не про штучне стримування прогресивних починань, а про розумний баланс між тенденціями зміни та збереження освіти, яка є фундаментальною основою розвитку в будь-якій сфері соціального життя. Але хтось протягом уже чималого часу хоче змахнути всі фігури з дошки й розпочати партію за новими правилами. "Перетворювачі" освіти вишукують

усілякі нововведення, наче лицар принцесу в зачарованому замку, перетворюючись при цьому на жорстких правдошукачів, котрі заради своєї маленької правди готові вбити ту Правду, яка пишеться з великої букви. Гостра уїдливість таких "реформаторів", безстрашне заперечення геть усього спочатку інтригують, здаються властивостями вишуканого розуму, потім насторожують і починають дратувати. Тим паче, що здійснюється все це у гротескній формі. Важко перебувати в полі агресивного скепсису, та й шкідливо для психіки. Скептики – сіль землі, але не можна жити в бочці з ропою. Здається, не залишилося жодної сфери шкільного життя (цілі, зміст, програми, підручники, форми контролю й випускних іспитів, технологія та методики навчання, типи навчальних закладів, способи управління, атестації педагогів тощо), які не зазнавали б поспішних модифікацій, модернізацій, змін, поліпшень, виправлень. Нову педагогіку повністю побудовано на запереченні авторитету батьків, авторитету дорослих, що був наріжним каменем виховання й освіти за всіх часів, у всіх культурах та релігіях. Найвищого успіху можна домогтися, лише об'єднавши зусилля школи, вулиці, родини й суспільства. Тільки це є запорукою успіху виховання особистості. Фізіологічна неofilія, що формує відразу до створеного попередніми поколіннями і вабить до всього нового, – хвороба дуже небезпечна. Вона змушує жити навпомацки й робити майбутнє книгою сліпих. Чи не тому люди в нас уже звикли: коли звучить слово "реформа" – це означає знищення? При цьому забуваємо, що реформування передбачає не тільки руйнування, а й творення.

Сьогоднішня освіта повинна "продувати" самостійно мислячих молодих людей. Вони повинні вміти працювати, й потреба трудитися має стати для них настільки ж природною, як звичка чистити зуби. Без звички систематизувати й аналізувати свою працю вони не зможуть повноцінно займатися жодною справою і ризикують залишитися талановитими базіками, у чиїх душах гніздить гнітючий комплекс невітленості. Усі думаючі люди, на наше глибоке переконання, повинні бути істориками. Справжній патріотизм ґрунтується на глибокому розумінні минулого. Патріотизм – це наслідування та примноження найкращих традицій свого народу, і його виховання має починатися з історії. Річ у тому, що історія – це основа культури, біографія людства, і людина повинна мати історичне мислення, яке, незалежно від професії, дасть їй необхідну широту погляду, допоможе крізь випадкове побачити справді важливе. Той факт, що деякі люди погано знають історію, ми розглядаємо як явище трагічне. Це формує в людини відсутність відповідальності за своє та чуже життя. Багато людей втратили своє коріння, вони, вирвані зі свого природного оточення, стали чимось на кшталт перекотиполя.

Коли говорять про нинішнє драматичне становище нашої школи, то мало не єдину його причину вбачають в економічній кризі, що охопила країну. Проте це – лише половина правди. За цим намагаються приховати іншу половину правди: колапс шкільної економіки, параліч освітньої

політики, катастрофічне відставання шкільної освіти від потреб життя. Сьогодні в школі хочуть виростити людину з хребтом, який легко згинається відповідно до обставин. Освіта повинна служити засобом розвитку людини, а не її технологічної підгонки під інструментальні завдання суспільного розвитку. Інакше ми ще довго залишатимемося в "розвиненому соціалізмі". Як і будь-який інший феномен культури, освіта – це генотип суспільства, і вона по суті консервативна: її внутрішні секрети тримаються на шанобливому ставленні до досвіду, до традиції. Консерватизм – це збереження всього того, що відстоялося, довело свою життєстійкість. Це імунітет проти небезпечного соціального експериментаторства, це спадкоємність традицій. Якби освіта реагувала на всі піонерсько-революційні примхи, на всі новації та інновації, особливо в наш час, коли міністрів міняють як рукавички, коли вони розв'язують проблеми освіти, "сидячи на валізах", як писав класик, "у калошах, із парасолькою і чекаючи візника", то її кидало б, як у штормовому морі маленький ботик. Проте експериментування в сучасній школі вважається правилом хорошего тону і є свого роду "клеєм прогресивності".

В освіті все дивним чином змішалося, як колись у домі Облонських. Учителі вже втомилися від реформацій, модернізацій, новацій, інновацій та інших "ацій". Необхідно розв'язати ілюзії стосовно якихось чудодійних технологій, що перетворюють нелегку працю педагогів і дітей на гру, сповнену задоволення й захоплення. Цього не буде тому, що цього не може бути ніколи. Закони збереження енергії та матерії універсальні, і творення таких складних структур, як розумовий розвиток дитини, відає перевагу солідним витратам у системі взаємин між учителем та учнем. Навчання завжди було важкою працею.

"У педагогіці важко винайти щось принципово нове", – сказав ще в 90-х роках директор московської школи № 109 Євген Ямбург. Але ми продовжуємо винаходити, й за нами закріплено цю "репутацію", як за Джорджем Стефенсоном славу винахідника паровоза. Вже не одне покоління вчителів та учнів утягнуте в діяльність під назвами "навчання, що розвивається", "технологія повного засвоєння", "формування творчого числення", "індивідуально-орієнтоване навчання" тощо. Для всього названого характерне унікальне поєднання бездоганної теоретичної обґрунтованості з рано чи пізно виявленою практичною імпотенцією в масовому педагогічному процесі.

Найбільшою бідою сучасної школи, бідою, до якої вона йшла багато років, є катастрофічна зневага до знання, до освіченості, яка, за логікою речей, повинна бути природним вінцем педагогічних зусиль. Нікому від того не соромно, що вони припускаються десятків простих помилок у простих текстах, не знають рідної історії, мови. Якщо ми хочемо, щоб наша загальна освіта перестала бути за якістю дуже середньою, треба передусім повернути школі її початкове призначення – навчати. Середня школа опускається нижче й нижче, стрімко втрачаючи якість, і в міру цього падіння зростає відраз дітей до того, де вони навчаються, до людей, котрі їх навчають. Ми

смертельно боїмося відстати від моди. І ось з'являються коледжі, ліцеї, класи для шестирічок, змінюються вивіски на фасадах вищих навчальних закладів.

Нам треба нарешті зрозуміти, що без безпосереднього спілкування між викладачем і студентом вища освіта профанується. Тим паче, коли порушуються традиційні принципи викладання "від простого до складного", і складне подається відразу, але на дуже примітивному рівні, що гальмує інтелектуальний розвиток дитини. У голові в людини виникає "каша", серйозних знань – нуль, але при цьому вона вважає себе академіком, якому не потрібно поглиблювати свої знання, оскільки він уміє з апломбом розводитися на будь-яку тему. У результаті одержуємо "салонного ідіота".

Ми знаємо, що за останній десяток років українська вища школа домоглася певних результатів. Розроблено унікальні авторські курси, що дозволили відійти від малоефективної практики механічної передачі знань і цілком викоренити в студентів школярське ставлення до навчання. Студентів майже вдвічі більше, ніж наприкінці 80-х років. Але йдеться про доступність освіти. Сьогодні у ВНЗ України понад половину студентів навчаються на комерційній основі. А за рахунок бюджету навчається стільки, скільки навчалася 1975 року. Виходячи з цього, говорити про доступність вищої освіти не можна. Але реформатори від освіти воюють за збільшення кількості "платних" студентів, скорочуючи при цьому бюджетну освіту. І це тоді, коли ми зібралися виходити на світовий рівень освіти. Низка розвинених країн світу вважає своїм завданням створити умови для одержання вищої освіти всіма громадянами країни (ініціатором цього виступила Японія). А в Україні замість забезпечення всестановості освіти відбувається активний процес її приватизації, простіше кажучи – торгівлі дипломами, з постійним посиленням при цьому на брак коштів.

Країна переживає процес модернізації. Радянську школу було пристосовано для виробництва не вільної, не ринкової людини, а орієнтованої на застарілі цінності. Патріотизм трактувався як уміння відсиджуватися в обложеному ворогами таборі. Критична думка каралась як зрада. В Україні немає загальнонаціональної ідеї, яка об'єднала б усіх українців, немає ідеології державного будівництва. Сакраментальне запитання: "Скажіть, що ви хочете будувати, і тоді я буду ватиму", – свідчить саме про це. Парадокс у тому, що держава є влада. Хтось із великих сказав, що влада огидна, як руки цирюльника. Але український феномен держави полягає в тому, що тільки з її допомогою ми можемо здобути волю та свободу.

Тому сьогодні Україні для розвитку потрібні молоді люди з незаангажованою думкою, толерантні, орієнтовані на успіх, схильні до інновацій; люди, що не бояться окриків влади, відкриті чужій думці, компетентні, спроможні до постійного навчання. Або вони, такі люди, будуть, або в Україні сумне майбутнє. Вважаємо, що виховання майбутнього покоління українських громадян – найголовніше завдання нашого суспільства, воно значно важливіше за всі економічні, політичні, юридичні

й інші реформи. Якщо це завдання не буде виконане з належною обачністю, без поспіху та скороспілого радикалізму, Україні ще довго не бачити ні свободи, ні демократії, ні матеріального достатку.

У переважної більшості розвинутих країн не було необхідності в національному відродженні. Тому специфіка мети освіти в незалежній Україні полягає в тому, що нам потрібно не тільки гармонійно поєднувати професійний та загальнолюдський компоненти, а ще й приділяти великої уваги національному компоненту. Основні нормативно-правові документи, що спрямовують процес перетворень, Закон України "Про освіту", Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ століття"), – свідчать про те, що наші урядові кола, освітянська громадськість, здається, усвідомлюють необхідність і важливість реформування освіти, її зміст та ключові напрямки. Але на практиці маємо іншу картину.

Нашій державі для того, щоб плідно виконувати роль одного з факторів розвитку освіти, треба якнайменше чітко усвідомлювати свої національні інтереси. Це усвідомлення повинно базуватися на розумінні основних тенденцій розвитку суспільства, прогнозуванні його потреб і відповідних їм завдань освіти. Щоб діяти, треба знати, яким було, яким є, яким має стати суспільство, відповідно – якою була, якою є, якою має стати освіта. На жаль, нашим спробам самоусвідомлення все ще істотно не вистачає емпіричної бази. Такої бази, яка була, наприклад, охарактеризована в доповіді парламентського комітету лорда Робінса у Великій Британії [3, с.2]. Ця доповідь та додатки до неї виявили слабкі місця системи освіти, передбачили можливі потреби у професійних кадрах, визначили зміст та основні напрями реформ, що розгорнулися з середини 60-х років. Концептуальні висновки були в основному правильними, реформи отримали більш-менш чіткі орієнтири. Те ж саме можна сказати про досвід реформування освіти у Японії за рекомендаціями В.Освальда.

Тепер стосовно реалій, відповідно до яких ми повинні розробити найближчі завдання реформ. Досі не існує науково обґрунтованих прогнозів потреб суспільства в тих чи інших групах професіоналів, без яких освіта не може виконувати своїх суспільних функцій. Один з наслідків такої ситуації – безглузде становище, коли, перебуваючи у фінансовій скруті, держава оплачує підготовку тисяч висококваліфікованих спеціалістів, які не працюють за фахом і, таким чином, не виправдовують витрат. Особливо нерациональною, неефективною є методика фінансування аспірантури та докторантури. За статистикою, у визначений термін подає роботи на захист тільки один з десяти аспірантів та докторантів, багато хто не закінчує їх ніколи.

Головний урок, що надає досвід підготовки та здійснення реформ у розвинутих країнах, – це урок історизму. Навіть найкращі принципи функціонування системи освіти потрібно сприймати не в абсолютному вимірі, а в історичному. Наприклад, не можна намагатися втілити принцип демократичності взагалі, треба домагатися його здійснення в історично можливій формі, у тій формі, для якої вже існують передумови, до якої готове

суспільство, система освіти. Те ж саме стосується принципу соціальної справедливості. Він повинен реалізовуватися в тій мірі, в якій ми готові його матеріально забезпечити. Соціальна справедливість – це, перш за все, рівні можливості здобуття високоякісної освіти. А тому неможливо обійти питання забезпечити потрібне фінансування професійної освіти. Дехто зауважить, що ВНЗ вже зараз набирають студентів за плату. Але що є платна освіта в такому вигляді? Це не розвиток, а скоріше, латання за рахунок платників численних дірок (в тому числі по заробітній платні); перевантаження навчальних приміщень та викладачів, безвихідь для тих спеціальностей та навчальних закладів, платні послуги яких не користуються попитом.

Якщо виключати перспективу повного занепаду, то не уявляється іншого виходу, крім переходу на платне професійне навчання. Держава повинна залишити безкоштовний сектор у такому обсязі, який чітко визначений національними інтересами і який вона здатна утримувати. Безкоштовний сектор потрібен для забезпечення певної незалежності держави від примх кон'юнктури – ми всі зараз є свідками буму правових та економічних спеціальностей, що не означає зайвість інших, тимчасово "непопулярних". Крім того, безкоштовний сектор стане можливістю для тієї молоді, яка не спроможна заплатити за навчання. Щоб таких абітурієнтів не уникали, вони не повинні бути тягарем для навчального закладу. Обдарованим дітям держава, після проведення незалежного (від школи та ВНЗ) тестування, встановлюватиме стипендії. Навчальний заклад отримуватиме державні кошти в обсязі, пропорційному кількості залучених стипендіатів, але в межах державного замовлення.

Яке місце в реформуванні системи освіти в цілому займає педагогічна освіта? На нашу думку, вирішальне. Справжнім здійснювачем реформ є педагог, вихователь, вчитель, викладач. Оновлення освіти – це, перш за все, оновлення освітянських кадрів, докорінна перебудова педагогічної освіти. Хто може виховати творчу, національно свідому людину? Тільки творчий, національно свідомий педагог. Таким чином, реформування педагогічної освіти є тією ланкою, потягнувши за яку, можна витягнути увесь ланцюг перетворень.

Сучасний стан педагогічної освіти не тільки констатує важке становище галузі, а й ретельно аналізує фактори, що його спричинили. Не можна не погодитися з висновком, який головною причиною такого становища визнає "невідповідність між тією суспільною роллю, яка покладається на вчителя, і його реальним соціальним статусом, що виявляється, зокрема, у низькій оплаті праці вчителя, неспроможності держави поки що забезпечити йому надійний соціальний захист та створити належні умови для педагогічної діяльності" [4, с.10]. Дійсно, є велика спокуса списати "неспроможність держави" виключно на складне економічне становище країни, але історичний досвід показує, що справа не завжди тільки в цьому. Наведемо такий факт. За часів Наполеона кількість приватних середніх шкіл, контрольованих

державою. збільшилась у 4 рази – з 300 до 1200, ліцеїв – з 39 до 46, засновано 370 нових коледжів, 37 академій. І це в країні, яка пережила революційне десятиріччя та майже безперервно воювала. Свого часу Бонапарт сказав: "З усіх галузей управління найважливіша – народна освіта. Від неї залежить усе – сьогодення й майбутнє".

Зупинимось на деяких аспектах реформування педагогічної освіти. Перший з них – структурна перебудова системи підготовки освітянських кадрів. Її основні напрями визначаються "Концепцією реформування мережі вищих закладів освіти України", підготовленою у 1996 р. Головним управлінням вищої освіти відповідного міністерства. Можна погодитися з тим, як в "Концепції" трактується мета реформування – "забезпечити оптимальну мережу вищих закладів освіти, що мають здійснювати підготовку фахівців, високу якість підготовки при мінімальних витратах на підготовку з державного бюджету". А от щодо змісту етапів перетворень висловимо деякі пропозиції. Починати, на наш погляд, треба з вивчення освітянських потреб суспільства і окремої особистості. Аналіз чинної мережі вищих закладів освіти потрібно проводити на першому, а не на останньому етапі реформування. Справа в тому, що один з наступних етапів реформ передбачає "удосконалення структури та обсягів підготовки на рівні регіонів з урахуванням демографічної, етнічної, соціально-економічної ситуації", але ситуація, перш ніж бути врахованою, повинна бути з'ясованою. Крім того, хотілося б застерегти проти необережного використання деяких термінів. На першому етапі автори "Концепції" пропонують здійснити "централізацію управління системою вищої освіти". Знайомство з роз'ясненням змісту етапу показує, що мова іде про подолання розпорошеності вищих навчальних закладів по міністерствах та відомствах, про визначення певної кількості міністерств, у підпорядкуванні яких перебуватимуть вищі заклади освіти. А це дещо інше, ніж "централізація".

Концепція вдосконалення мережі ВНЗ України не акцентує уваги на такому важливому елементі, як взаємодія навчальних закладів різних рівнів акредитації. Документ пропонує об'єднати деякі навчальні заклади. У змісті першого етапу присутня згадка про те, що "міністерство реалізує концепцію ступеневої освіти через навчальні та навчально-науково-методичні комплекси, до яких входять... заклади різних рівнів акредитації... та підприємства, організації й установи". Ідея навчально-науково-методичних комплексів є дуже продуктивною. У Великій Британії втілення подібної ідеї дозволило не тільки забезпечити наступність та гнучкість освітянської системи, тісний зв'язок з виробництвом, а й значно скоротити державне фінансування, залучивши гроші зацікавлених у співпраці виробників [5]. Тим більш незрозуміло, чому утворення навчально-науково-методичних комплексів не стало одним з принципових напрямів реформування освіти. Принаймні, це не простежується у розвинутому вигляді ні в "Положенні про ступеневу систему освіти в Україні", ні в "Моделі ступеневої педагогічної освіти".

Ще один фактор, якому не приділено достатньої уваги ні в теорії, ні в практиці реформування української освіти, – місце навчального повсякдення в процесі підготовки спеціаліста. Формування особистості відбувається не тільки в класі, аудиторії, воно є результатом певної навчальної, життєвої ситуації. Саме життєве, навчальне повсякдення виступає найефективнішим вихователем. Демократичні цінності вкорінюються у свідомість студента не стільки тоді, коли викладач на теоретичному рівні пояснює йому перевагу такого типу цінностей, скільки тоді, коли демократичними є самі повсякденні умови навчання в рідному ВНЗ, особливо стосунки викладач-студент. Творчість, самостійність важко виховати в умовах тотальної регламентації навчальної ситуації студента. У більшості випадків студент ще й зараз залишається не співучасником, не суб'єктом, а об'єктом процесу навчання. Тому такі питання, як наявність курсів за вибором, форми та методи навчання, студентське самоврядування тощо, треба розглядати ще й під кутом зору виховуючого повсякдення.

Як показує реальний досвід багатьох навчальних закладів, за суб'єктивними устремліннями студентів приховувався значний позитивний сенс. По-перше, участь студентів в управлінні демократизує вузівську атмосферу. По-друге, розвиває відчуття відповідальності, набуває досвіду реальної, так би мовити, "неіграшкової" самостійності. По-третє, позиція студентів відіграє роль однієї з рівнодіючих, що визначають розвиток освіти. Двома іншими рівнодіючими є держава та бізнес. Позиція держави уособлює суспільний інтерес, бізнесу – приватно-корпоративний, а думка студента – приватно-особистий. Досвід свідчить, що суспільний підхід нерідко надто ідеалістичний, бізнесу – надто прагматичний і не завжди далекоглядний, студента – надмірно егоїстичний. Але взаємодія цих трьох факторів може гармонійніше поєднати користь сьогодишню та майбутню, особисту та суспільну.

Таким чином, для успішного подолання кризи суспільства та освіти нам необхідно:

- усвідомити, яким є наше суспільство, яким є бажаний шлях його розвитку;
- визначити, якою є освіта, що відповідає історичним потребам та можливостям суспільства;
- зрозуміти, що педагог є ключовою фігурою освітянської системи, а реформування педагогічної освіти має вирішальне значення для реформування системи в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кризис образования в современном мире. Системный анализ: материалы Международной конференции по вопросам мирового кризиса образования (Вильямсбург, Вирджиния, 7-9 октября 1967 г.) – М.: Прогресс, 1970. – 208 с.
2. Концепція реформування мережі закладів вищої освіти // Поточний архів Міністерства освіти і науки України за 1996 р. – К.: МОНУ. – 18 с.

3. Довідка про стан педагогічної освіти в Україні // Поточний архів Міністерства освіти і науки України. К.: МОНУ. – С. 2.
4. Розвиток освіти в Україні (1990-1991 роки) // Доповідь 43-ї сесії Міжнародної конференції з питань освіти (Женева, 1992). – Київ, 1992. – С.10.
5. Gr.Br. Department of Education and Science. Higher Education Committee on Higher Education (Chairman Lord Robbins), 1961 – 1963. Report, Sept. 23. – L. HMSO, 1963. – 335 p.

КРИЗИС ОБРАЗОВАНИЯ И ПУТИ ЕГО ПРЕОДОЛЕНИЯ

Глебова Т.В.

Статья посвящена методологическим проблемам современного образования. В работе рассмотрен опыт ведущих стран мира в вопросах реформирования образования, в том числе в условиях глобального кризиса. Рассмотрены вопросы обновления целей, содержания, форм и методов обучения.

Ключевые слова: образование, кризис образования, образовательная реформа, формы и методы обучения, технологии обучения.

EDUCATIONAL CRISIS AND THE WAYS OF ITS OVERCOMING

Glebova T.V.

The article is devoted to the methodological problems of modern education. The article considers the experience of leading countries of the world in the field of education reforming, including the conditions of global crisis. The issues of updating purposes, content, forms and teaching methods are also analyzed in the article.

Key words: education, educational crisis, educational reform, forms and methods of teaching, educational technologies.

Надійшла 20.12.2008

Рецензент: доктор філософських наук, професор В.І. Абрамов

Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

УДК 32.1.8. + 340.12

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОСОФСЬКО-ПРАВОВОЇ МЕТОДОЛОГІЇ

Т.І. Бургарт

Визначаючи головні напрями формування методологічної бази екософії права, автор вважає за необхідне звернутися до зіставлення можливостей інтерпретаційного підходу, запропонованого екософською герменевтикою як особливим модусом філософської герменевтики та екософської рефлексії, здійснюваної в контексті дискурсивно-комунікативної парадигми правового інтерсуб'єктивізму.

Ключові слова: екософсько-правова методологія, дискурсивно-комунікативна парадигма правового інтерсуб'єктивізму, екософська герменевтика.